

Amnon Reuveni:

HÁROM ÉVES AZ ISKOLÁZÁS SZABADSÁGÁNAK EURÓPAI FÓRUMA

Részletek Vekerdy Tamás kiegészítésével

...A velencei tanácskozás után évenként két kollokvium megtartása tűnt kedvező ritmusnak. Így 1990 novemberében 1991 májusára tervezték a következő találkozót Helsinkibe, ahol egy többé már nem névtelen szervezet nemzetközi gyűléséről volt szó. A 14 országból TV-stábok és újságírók kíséretében érkezett 140 résztvevő – rendszerint politikusok, sőt, kultuszminiszterek is részt vettek a tanácskozásokon, – ezúttal is hallhatott beszámolókat az iskolaügy helyzetéről a különböző országokban. A munkát most inkább azokra a szabályozási javaslatokra összpontosították, amelyeket az iskolatörvény számára dolgoztak ki. A kelet-európai országokban a művelődésügyi és iskolaügyi törvényeket akkoriban készítették elő, részben már el is fogadták. A Fórum munkája pont ilyen esetekben mutathatta meg, hogy megfelel a céljának.

A kollokvium elfogadta a helsinki *Deklaráció* szövegét – *az iskolázás szabadságáról, mint az alapvető emberi jogok egyikéről* – és elfogadott egy *Memorandumot* is a művelődés és oktatás szerepéről Európa egyesítésének folyamatában. A két dokumentumot a résztvevők aláírták. E kettő együtt, s különösen a Deklaráció alapot teremt, amelyre támaszkodni lehet a hivatalokkal és a nyilvánossággal folytatott vitáknál.

A Fórum egyik első, valóban az Amnesty International stílusára emlékeztető közleményét a „*Szabadságot az iskolák sokféleségének*” című kollokvium alkalmával mutatták be, amelyet 1992 májusában tartottak a szlovéniai Poljce-ben. Az „*Országterképek, 1991/1992*” című füzetben összefoglaló tájékoztatás található az elmúlt év európai változásairól, melyek segítették, vagy gátolták az iskolázás szabadságát.

Most, amikor az úttörő munka első szakasza véget ért, egyre jobban megformálódik a Fórum szervezeti felépítése és egyre világosabbá válik, hogy valtképpen mi a kitűzött célja. Időközben több országos irodája megalakult és ezek mint nemkormányzati szervezetek vannak bejegyezve az EK-nál és részben az Európa-Tanácsnál is. A hatóságoknak megküldött állásfoglalása több esetben is sikerrel nyújtott segítséget a szabad iskoláknak, amikor súlyos nézeteltérések voltak az állammal.

Az időközben a novemberi összejövetelekről jól ismert helyen, Witten-Annenben megtartott hetedik kollokviumot elsősorban a *művelődésügyi törvényeket érintő javaslatok* kidolgozásának és elfogadásának szentelték. Az okmány, az előbb említett deklarációval és memorandummal együtt, megbízható munkaalapul szolgál a Fórumban résztvevők számára. Emlékezetes volt, hogyan próbálták meg a vita folyamán áthidalni a résztvevők a „javaslatokat” illető súlyos véleménykülönbségeiket.

...Több mint három éve dolgozik így az „Iskolázás Szabadságának Európai Fóruma”. Jelentős mértékben növekedett ezalatt, ma kb. 500-an működnek benne közre 25 országból.

A Fórum eszméivel több politikus is rokonszenvezik, köztük miniszterek és államelnökök. De e rokonszenv mindezidáig csak a kollokviumok megrendezéséhez nyújtott anyagi támogatásban nyilvánult meg. (Ugyanis: mind Magyarországon, mind Finnországban, mind Szlovéniában, mind a most sorra kerülő, csehországi, prágai kollokviumon az államok – s az egyetemek és más intézmények – jelentős támogatást nyújtottak a kollokvium megrendezéséhez. Most a cseh oktatásügyi kormányzat és a Károly Egyetem a meghívó.) A Fórum védnökei közé tartozik Milan Kučan szlovén, és Göncz Árpád magyar államelnök. Vaclav Havel a prágai tanácskozást nyitja meg előzetes vállalása szerint.

(Fordítás az INFO 3 1993/4. számából)

DOKUMENTUMOK

DEKLARÁCIÓ

az iskolázás szabadságáról – mint az alapvető emberi jogok egyikéről
Helsinki, 1991. május 30.

1. A JELENLEGI HELYZET: Európában az iskolázás szabadságának sajátos tradíciója él. Utalva erre az Európában igen fejlett iskolázási pluralizmusra az Európa Parlament a nevelés szabadságával kapcsolatos Határozatában (1984) kibővítette az iskolák jogi kereteit: „A szülők jogának megfelelően az ő dolguk, hogy döntsenek gyermekeik iskolájának megválasztásáról, amíg azok eléri saját döntőképességüket. Az államnak az a feladata, hogy lehetővé tegye az állami vagy a szabad iskolák ehhez szükséges működtetését”. Egyidejűleg megerősíti az Európa Parlament Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának a szülők jogára vonatkozó cikkelyét (1948), valamint minden egyes ember jogát a képzésre és arra a szabad lehetőségre, hogy iskolákat nyisson és vezessen, amint azt a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kimondja (1966). Továbbá: a Helsinki-i konferencia 1989. évi bécsi utókonferenciájának záróokmánya is garantálja az oktatásban való részvétel jogát, fajtól, bőrszíntől, nemtől, nyelvtől, vallástól, politikai vagy egyéb nézetektől, nemzeti vagy szociális származástól, vagyontól, születéstől vagy egyéb státusztól függetlenül. Ma a kelet-európai átalakulások történelmi kihívás elé állítják ezt a szabadságfejlesztést.

2. CÉLOK: Meg akarjuk honosítani az iskolázás szabadságának emberi jogát egész Európa iskolaügyében, és támogatni kívánjuk az iskolaéletben az akadályozott önmegvalósító erőket. Az iskolában is érvényes a személyiség szabad kibontakoztatásának a joga; ezért nem szabad az emberjogi mozgalomnak az iskolakapuban megtorpannia: az iskolá-

zás szabadsága ugyanúgy emberi jog, mint a vallás szabadsága, a tudomány szabadsága, a művészet szabadsága, a sajtó szabadsága.

3. ISKOLAKULTÚRA: Ki akarjuk szabadítani az iskolákat a bürokratikus függőségből és gyámködésből, és a kultúra részeivé akarjuk tenni őket. Az iskola az egyetem, a színház, a templom és a sajtó szomszédságába tartozik. Az abszolutizmus korából származó államhatalmi – etatista – gondolkodás maradványa az olyan vélt, „legjobb megoldások” keresése, majd keresztülerőltetése, melyeket szakértők dolgoztak ki központilag, elgondolkodtató, hogy az iskolaszervezésnek ez az elképzelése sehol sem volt olyan mértékadó, mint a fasizmus és a bolsevizmus politikai rendszerében. Ma különböző iskolakultúráknak szabadságban kell egymás mellett élniük, az egyes szülők, tanárok és diákok személyes kezdeményezéseitől támogatva. Az egyénben élnek ugyanis azok az alkotóerők, melyek a kultúrát nemcsak ápolni, hanem létrehozni – produkálni – is képesek.

4. AZ ISKOLAI PLURALIZMUS: Iskolai pluralizmust akarunk, valamennyi életképes – a szülők által keresett és elfogadott – iskola jog- és esélyegyenlő kínálatként. Tehát: magától növekvő vegyes erdőt, ültetett monokultúra helyett. Az iskolai pluralizmus viszont csak akkor válik lehetségessé, ha újrafogalmazásra kerül az állami iskolafelügyelet, ha megvalósul az iskolák jogi és pénzügyi esélyegyenlősége és ha biztosítva lesz a pedagógusok szabad képzése. Az iskolaszervezés alapelve az iskolafajták sokfélesége legyen.

5. ISKOLABÉKE: Az iskolaügyben is a tolerancia útját szeretnénk járni és a különböző iskolai irányzatok között egymás megértésére irányuló békét teremteni. A másként gondolkodók tiszteletbentartása nem tűri a mindig ideológiai alapon álló egységsítési kényszert. A toleranciára nevelés is csak akkor sikerülhet majd, ha a különböző iskolák között is kialakul a dialógusképesség, az elfogadott iskolabéke talaján.

Az EURÓPAI FÓRUM e tanácskozáson feladatául vállalta, hogy figyelemmel kíséri a szabad és pluralisztikus iskolarendszerben kibontakozó iskolázás alapvető emberi jogának megvalósulását a különböző európai kultúrákban. Az EURÓPAI FÓRUM vállalta, hogy ezen jog egyes országokbeli fejlődéséről vagy korlátozásáról rendszeres jelentéseket ad ki, melyekben nyilvánosságra hozza a szabad iskolázás európai helyzetét.

EUROPÄISCHES FORUM FÜR FREIHEIT IM BILDUNGSWESEN

Annener Berg 15
D-5810 Witten-Annen
Tel. (49) 2302/699442
Fax. (49) 2302/699443

AZ ISKOLÁZÁS SZABADSÁGÁNAK EURÓPAI FÓRUMA

Iskolafejlesztési Központ
Könyves Kálmán krt. 48-52.
H-1087 Budapest
Tel. (36) 1/1333-361

MEGALAKULT A TANSZABADSÁG TÁRSASÁG

Ez év szeptember 13-án megalakult és október 11-én vitát rendezett az iskolázás szabadságáról a Tanszabadság Társaság Óbudán, az Alternatív Közgazdasági Gimnáziumban.

A vita mottója az Európa Parlament 1984. évi, március 14-én kelt határozatának két mondata volt: „A szülők jogának megfelelően az ő dolguk, hogy döntsenek gyermekeik iskolájának megválasztásáról, amíg azok elérik saját döntőképeségüket. Az államnak az a feladata, hogy lehetővé tegye az állami és a szabad iskolák ehhez szükséges működtetését.”

A Társaság a vitára az iskolaügy és az oktatáspolitikai különböző nézeteket képviselő személyiségeit és intézményeinek képviselőit hívta meg. A vitán képviseltette magát – többek között – a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Fővárosi Önkormányzat és több budapesti kerület önkormányzata is. Jelen voltak a sajtó és a televízió képviselői. Eddig mintegy 30 intézmény és társaság jelentette be csatlakozási szándékát – ebből 20 iskola, közöttük állami iskolák is – és több mint 60 magánszemély.

A Társaság egyfelől az alternatív és szabad iskolák érdekvédelmi szövetségéből nőtt ki, kitérve kereteit az állami és egyházi iskolák – az ezekben az iskolákban jelentkező alternatív és szabad pedagógiai törekvések – befogadására: másfelől az iskolázás szabadságának Európai Fórumához csatlakozó magyarországi társaságként definiálta magát.

Az iskolázás szabadságának Európai Fóruma 1990 májusában mondta ki megalakulását a magyarországi Velencén, 15 nemzet képviselőinek együttes határozata alapján. Ez év májusában a fórum Helsinkiben tartotta meg negyedik kollokviumát, melyen 15 európai államból 140 résztvevő volt jelen. Ez a kollokvium deklarációt és memorandumot fogadott el az iskolázás szabadságáról. A magyar Társaság e dokumentumokat működése alapjának tekinti és célja, hogy érvényt szerezzen az egyik alapvető emberi jognak – az iskolázás (az iskolaválasztás, iskolaalapítás, a tanítás és tanulás szabadságát magában foglaló) szabadságjogának.

A vitában a résztvevők elemezték a mai magyar oktatásügyben fellelhető tendenciákat, a nemzeti alaptanterv és a vizsgarendszer nem vagylagos, hanem együttes alkalmazásának és esetleges kötelezővé tételének problémáját. Vizsgálták azt a kérdést is, hogy egyfelől az önkormányzatok, másfelől a főhatóságok centralizálási törekvései mennyiben jelentenek jogsérelmet, és ezek ellenében hogyan őrizhető meg – pontosabban fogalmazva: hogyan volna kiépíthető 40 év monolitikus és centralizáló iskolapolitikai döntései után – az iskolázás szabadsága Magyarországon.

1990

A TANSZABADSÁG TÁRSASÁG ÁLLÁSFOGLALÁSA AZ OKTATÁSI TÖREKVÉSEKRŐL

A Tanszabadság Társaság az ország jelen és jövő megújulásáért felelősséget érző szakmai és állampol-

gári szervezet. Célja a minden személyiség optimális fejlődését biztosító tanulás szabadságának megteremtése: a tanuló, a tanár, a tanintézmény lelkiismereti szabadságra alapozott működésének elősegítése az Emberi Jogok Nemzetközi Törvénye és a Gyermkek Jogairól szóló Egyezmény szerint.

Társaságunk az Iskolázás Szabadságának Európai Fórumához csatlakozva, annak magyarországi ágaként működik.

Meggyőződésünk szerint a korszerű, az európai normáknak megfelelő oktatási törvénynek összhangban kell állnia az alábbi elvekkel:

1. Az oktatásban való részvétel alapvető emberi jog. Az oktatás költségeit tehát – az állampolgárok adóiból – az állam köteles fedezni.

2. Az államnak az iskolák felett törvényességi felügyeletet kell gyakorolnia, mégpedig kétféle irányban:

– azokban az esetekben, amikor egy iskola működése törvénybe (az Alkotmányba, a bevezetőben felhívott nemzetközi egyezményekbe, stb.) ütközik; – amikor az arra hivatott államigazgatási szerv (szakminisztérium, önkormányzat) nem gondoskodik az iskola normatív költségeinek fedezetéről.

Az iskolák törvényes működésének ellenőrzését a mindenkor illetékes szakminisztérium látja el, a normatív költségfedezet meglétének ellenőrzését azonban a végrehajtó hatalomtól független állami szervezetre szükséges bízni (pl. Állami Számvevőszék, köztársasági megbízott).

3. Amennyire indokolt a törvényességi felügyelet, annyira elfogadhatatlan, hogy az állam (és intézményei) az oktató-nevelő tevékenység tartalmát és módszereit meghatározó, illetve folyamatát irányító szakfelügyelet lásson el.

A szakmai kérdésekben nem korlátozható a szabad véleményalkotás, mert annak bármiféle „szabályozása” (mint irányított tudomány, irányított művészet) ellenkezik a gondolat-, lelkiismereti és szólásszabadság alapvető emberi jogival. (Emberi Jogok Nyilatkozata 18-19., Gyermeki Jogok Nyilatkozata 13-14.)

4. Szükséges viszont, hogy az oktató-nevelő tevékenység támogatására szakmai szolgáltató szervezeteket létesítsen, ezeknek azonban nem lehet kiemelt jelentőségű hatósági-szakvéleményező szerepük, mivel ez megsértené a lelkiismereti szabadságjogokat. (Lásd az Emberi Jogok Nyilatkozata már hivatkozott 18-19. pontját.)

5. Az iskolázás minőségének ellenőrzése a demokratikus társadalom joga, amelyet elsősorban a szülők gyakorolnak, mindenekelőtt az iskola kiválasztásával. (Emberi Jogok Nyilatkozata 23/3.) ezen túl pedig véleményüknek, kívánságaiknak a tantestület előtti képviselésével. Az iskolák azonban – működésük tartalmát tekintve – szellemileg és gazdaságilag egyaránt autonóm intézmények.

6. Iskolát szervezni bármely személy (Emberi Jogok Nyilatkozata 13/3.) vagy csoport jogosult, (Gyermeki Jogok Nyilatkozata 29/2. – Európa Parlament határozata 1984), akire (amelyre) legalább egy tanulócsoporthoz tartozó gyermeket oktatási-nevelési céllal a szülők rábízhatnak. Az állam akkor köteles iskolát szervezni, ha egy településen nincs a szülők igényeit kielégítő iskola, (vagy nincs ideológiailag semleges iskola, holott erre (is) van igény.)

HOZZÁSZÓLÁS AZ OKTATÁSI TÖRVÉNY 1992. JANUÁRJÁBAN KÖZZÉTETT TERVEZETÉHEZ (ÖSSZEFOGLALÓ)

I. Az állam nem vonhatja magához a gyermekek nevelése-oktatása tartalmi kérdéseiben való döntés jogát, mert ez a szülőket és az általuk megbízott pedagógusokat illeti; és köteles finanszírozni minden nevelési-oktatási intézményt, amely meghatározott „minimális követelményeknek” (lásd III.) megfelel.

II. Az államhatalom sem központi, sem helyi szervei nem adhatnak – egyedi paktum keretében – egyes iskolafenntartóknak olyan szabadságokat, amelyeket más iskolafenntartóktól megtagadnak.

III. Az állam a gyermekek védelmében csak valóban „minimális alaptantervet” írhat elő, az ehhez való igazodást pedig – amennyiben szükségesnek látszik – az iskolázás végéhez kötött vizsgával ellenőrizheti. Az ellenőrzés alapján létrehozott szankciókkal szemben bírói úton jogorvoslatnak van helye.

IV. A szülők által választott iskolázás normatív anyagi feltételeinek biztosításához az adott irányzatnak megfelelő oktató-nevelőképzés normatív anyagi feltételeinek biztosítása is hozzátartozik.

Fazekas Annamária, Horn György, Jakab Tibor, Ranschburg Ágnes, Siklaky István, Vekerdy Tamás
a Tanszabadság Társaság szóvivői

A Tanszabadság Társaság várja azok jelentkezését, akik elismerik emberi jogként a tanulás és a tanítás szabadságát, és ezért cselekedni is akarnak. Személyeket és intézményeket (iskolákat) egyaránt várunk. A jelentkezőknek ismertetőt küldünk. Címünk: Alternatív Közgazdasági Gimnázium 1035 Budapest, Raktár u. 1.

EFFE VI. KOLLOKVIUM

Az Iskolázás Szabadságának Európai Fóruma 1992. május 7-e és 11-e között megrendezte a szabad iskola és az állam című hatodik kollokviumát a szlovéniai Ljubjanában, illetve Poljceban. A kollokvium fő témája a tanárképzés volt – az alternatív és szabad tanárképzés lehetősége, mint a szülők igényei szerint alakuló sokszínű és szabad iskolázás egyik alapfeltétele. A bevezető előadások egyrészt vizsgálták a politikai és jogi alapkövetelmények rendszerét, másrészt a gyerek individuális fejlődéséből fakadó szükségleteket. A továbbiakban a plenáris előadások részletesen elemezték a már kiépült – például hollandiai – plurális tanárképzési rendszereket és a diplomák kölcsönös elismertetésének lehetőségét. Bepillantást kaphattunk az orosz és ukrán szabadegyetemi hálózat kiépítésének munkálataiba és speciális posztgraduális képzési és továbbképzési formák nyugat-európai megvalósításába is.

A kollokvium fontos melléktémája volt a kisebbségek védelme. Az előadók elemezték a különböző lehetőségeket (kétnyelvű iskolák, anyanyelvű iskolák) problémáit.

A plenáris előadásokon kívül tíz munkacsoport dolgozott. (Fő témák: alternatív pedagógia az állami iskolákban; példás és problematikus oktatási törvények Európában; nemzetközi tanárképző intézet tervezése; állami iskolák és/vagy szabadiskolák; az

Európai Fórum politikai akciói; az iskola-felügyelet funkciói a szabad iskolarendszerben; új alternatív iskolák – a gyermeki szabadság problémája; a szabad iskolázás finanszírozási lehetőségei; a szabad iskolák és a központi tanterv; az Európai Fórumon belüli kommunikáció szervezése.)

A kollokviumon 20 ország állampolgárai vettek részt, a résztvevők száma 134 volt; Németország és Szlovénia mellett a legnagyobb küldöttséggel Magyarország képviseltette magát.

A Fórum megindította kétnyelvű (angol és német) könyvsorozatát és a kollokviumon már kapható volt az első két kötet: Siegfried Jenkner professzor nemzetközi nyilatkozatokat és megállapodásokat összegyűjtő kötete az iskolázás jogáról és a nevelés szabadságáról valamint Eginhard Fuchs és Ingo Kramperen eset-tanulmány összeállítása az iskolai öngigazgatásról.

Budapest, 1992. június 8.

EFFE VII. KOLLOKVIVM

Az Iskolázás Szabadságának Európai Fóruma 1992. november 19. és 22. között Wittenben megrendezte A szabad iskola és az állam című VII. kollokviumát, melyen húsz ország 96 állampolgára vett részt. E kollokvium fő témája az Önállóság, felelősség és szabadság a megvalósulás folyamatában volt.

Többhónapos előkészítő munka után – melyben elsősorban német egyetemeken emberi jogi és közoktatási törvénykezési kérdésekkel foglalkozó professzorai és gyakorló jogászok vettek részt – a kollokvium (munkacsoportban és plenáris üléseken) megvitatta és elfogadta az Európai Fórum oktatási törvényekre vonatkozó Ajánlásait (a szöveget, magyar fordításban, itt mellékeljük). Ezenkívül még öt munkacsoport dolgozott, melyeknek témái a következők voltak: Évi jelentés az iskolázás szabadságának európai helyzetéről; Iskolafelügyelet; Kisebbségek; A Fórum politikai tevékenysége; Freinet-pedagógia.

Az 1992-es évben a Fórum meghívást kapott – tanácskozási joggal – az Európa Tanács és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet oktatáspolitikai kérdésekkel foglalkozó üléseire, s ezeken magát képviseltette. A kollokvium plenáris ülésen is megvitatta a közoktatáspolitikai tevékenység további lehetőségeit és célkitűzéseit, továbbá kibővített szerkesztőbizottságot hozott létre, amely ez évben is megjelenteti évi jelentését az európai államok 1992-es tevékenységéről, az iskolázás szabadságát illetően.

Végül: a kollokvium a Fórum szervezési kérdéseivel és az 1993-as ismét tágabb körűnek tervezett VIII. kollokvium előkészítésével foglalkozott. E VIII. kollokvium megtartására a Fórumot a cseh oktatásügyi kormányzat és a prágai Károly Egyetem hívta meg. Helye: Prága lesz; időpontja: 1993. június 2-6. Főtémája: Az iskolázás által megteremthető béke. (Ezen belül: Milyen iniciatívák szolgálhatják a szabadság megteremtését, a személyiség kibontakoztatását és a felelősségtudat kimunkálását. A tervezett munkacsoportok: Kisebbségek; Tanárképzés európai kooperációban; Beszámoló az egyes országok oktatási helyzetéről; Iskolafelügyelet; A Fórum oktatáspolitikai tevékenysége; Két alap kategória értelmezése: szabadság és személyiség; A szabadságra

nevelés és a személyiség kibontakoztatásának első lépései a mindennapi iskolai praxisban.)

Budapest, 1993. január 14.

AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYEKRE VONATKOZÓ AJÁNLÁSOK

1. Az oktatáshoz fűződő jog
Demokratikus jogállamot alkotni csak szabadságban és felelősségben élő emberek képesek. A kölcsönösen garantált, elengedhetetlen jogok közé tartozik a művelődéshez való jog is. Ez a jog képezi minden oktatási törvény alapját.

A művelődéshez való jog nemzetközi elismerését az emberi jogokról szóló 1948. II. 10.-ei ENSZ-deklaráció 26. cikkelye, a gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló 1966. XII. 19.-ei nemzetközi ENSZ-egyezmény 13. cikkelyének 1. bekezdése és a gyermekek jogairól szóló 1989. XI. 20.-ai ENSZ-egyezmény 28. és 29. cikkelye tartalmazza.

Az egyezmény 29. cikkelyének 1. bekezdése a következőket mondja ki:

A szerződő államok egyetértenek abban, hogy a gyermek művelődésének

a/ a gyermek személyiségének, adottságainak, valamint szellemi és testi képességeinek teljes kibontakoztatására;

b/ a gyermeknek az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok, valamint az Egyesült Nemzetek Chartájában foglalt alapelvek tiszteletbentartására nevelésére;

c/ szülei, kulturális identitása, anyanyelve, a kulturális értékek, a sajátjától különböző kultúrák, azon ország nemzeti értékeinek, melyben él és esetleg amelyből származik, tiszteletére nevelésére;

d/ a gyermeknek egy szabad társadalomban a megértés, a béke, a tolerancia, a nemek egyenjogúsága, a népek és az etnikai, nemzeti és vallási csoportok közötti, valamint az öslakosság iránti barátság szellemében való felelősségteljes életre történő felkészítésére;

e/ a természeti környezet tiszteletére való nevelésére kell irányulnia.

„Az emberi személyiség teljes kibontakoztatásának” lehetővé tétele az oktatási törvényalkotás feladata. Ez annak elismerését jelenti, hogy a világban újat alkotni csak egyének és ezek szabad társulásai képesek. A jövő alakítása az oktatás területén az egyén ahhoz történő hozzásegítését jelenti, hogy képes legyen önmagát valamennyi adottságával és képességével egyetemben kibontakoztatni, s képessé váljon a másokkal való együttműködésre, osztozva az emberi közösségben érvényesülő szabadságban és felelősségben.

Az államok nem képesek a művelődéshez való jogot tartalommal megtölteni. Az állami iskolakötelezettség éppoly kevésbé alkalmas arra, hogy eleget tegyen az ezen emberi jogból fakadó követelményeknek. Az állam feladata kizárólag az, hogy az oktatás területén biztosítsa a szabadságot és sokszínűséget.

II. Az oktatási rendszer szabadsága és sokszínűsége
Az oktatásban érvényesülő szabadság és sokszínűség számos esélyt kínál a szabad, demokratikus társadalmak léte ill. továbbfejlődése számára:

– Biztosítja a gyermek fejlődéshez és kibontakozáshoz való jogát.

– Biztosítja a szülők, gyermekek, fiatalok és tanárok, az etnikai, vallási, világnézeti és pedagógiai kisebbségek védelmét az iskolai nevelés és oktatás kérdéseiben.

– Fontos megelőző funkcióval rendelkezik a gyámok ideológiákkal és uralmi igényekkel szemben.

– Elősegíti az oktatáspolitikai és az oktatási létesítmények innovációját, másfelől pedig a divatirányzatokkal szemben is segít megőrizni azt, ami a pedagógiában megőrzésre érdemes.

– Megfelel a modern ipari és szolgáltatási társadalom fejlődési igényeinek, amennyiben elősegíti az életvitel individualizálódását és az életfelfogások sokféleségét.

– Az egységes állami iskolarendszernél nagyobb hatékonyságot tesz lehetővé, mivel az önállósággal járó felelősség és kezdeményezés az oktatásban is gazdaságosabb, mint a külső adminisztratív irányítás.

III. Alapvető követelmények

Az oktatási törvényalkotás szabadságát illetően ebből adódó követelmények: a részvétel és a kibontakozás általános jogának tiszteletben tartása, beleértve az oktatás szabadságát is, valamint ezen jogoknak az állami, önkormányzati és szabad iskolák egyenjogú finanszírozása révén megvalósuló biztosítása.

1. A részvétel és a kibontakozás általános jogának tiszteletben tartása

A művelődéshez való emberi jogból következik, hogy a társadalomnak elegendő olyan iskoláról kell gondoskodnia, amelyek az emberhez méltó létezés elengedhetetlenül szükséges ismereteket és képességeket közvetítik, valamint gondoskodnia kell ezek szabad és mindenki számára egyenlő hozzáférhetőségéről.

A hozzáférés jogkörébe kifejezetten az alábbiak tartoznak:

– Az 1966. XII. 19.-ei ENSZ-egyezmények 13. cikkely 1. bekezdés szerint a szülők joga a szabad iskolaválasztásra és

– Az 1966. XII. 19.-ei ENSZ-egyezmény 13. cikkely 4. bekezdése szerint a független iskolák létrehozásának joga.

Az oktatási törvények eddig hagyományosan az államra ruházták a hozzáférés jogának garانتálását; az önkormányzati (közösségi) és független (szabad) iskolák az állami oktatási program megvalósítása vagy kiegészítése terén tevékenykedtek. Az Európai Fórum álláspontja szerint azonban a hozzáférési jogok nem feltételezik az állami iskola elsődlegességét: Európa szabad polgáraiként az oktatáshoz való jognak nem csupán kedvezményezettjei, de címzettjei is vagyunk. A hozzáférési jogok biztosításának kizárólagosan az államra történő ruházása ellentmond a modern polgári társadalom (civil society) elveinek.

Az Európai Fórum ezért a következőket ajánlja:

Az oktatási törvényeknek garantálniuk kell az oktatás szabadságát, valamint a (nyilvános) állami, önkormányzati és független iskolák egyenrangúságát.

A jövőt illetően egyre inkább a szubszidiaritás elvének más területeken már bevált megvalósítására

célszerű törekedni az oktatásban is: az államot csak ott kell a garanciavállalás kötelezettjévé tenni, ahol önkormányzati vagy független kezelésű iskolák kellő számban nem állnak rendelkezésre.

A művelődéshez fűződő emberi jogból következik a gyermek saját egyéni adottságainak és érdeklődésének szabad kibontakoztatására irányuló joga, s ezzel együtt a megfelelőképpen differenciált oktatási rendszer (iskolák sokfélesége) iránti igény.

Az Európa-Parlamentnek a nevelés szabadságára vonatkozó 1984. III. 14.-ei döntése 6. és 7. pontjában foglaltak szerint biztosítani kell a nevelés és oktatás szabadságát, mely szabadság magában foglalja a lelkiismereti szabadság minden iskolában történő tiszteletben tartását is. Az Európai Fórum álláspontja szerint ez azt jelenti, hogy egy sokszínű oktatási rendszerben, amely kellő szabad teret enged az egyéni adottságoknak és érdeklődésnek, minden állami, önkormányzati és független iskola esetében a kibontakozáshoz fűződő jogok közé tartoznak az alábbiak:

– az oktatás céljainak, tartalmának és módszereinek szabad megválasztása, beleértve a szabad tanárválasztás jogát is;

– annak joga, hogy a szülők és a mindkét nemhez tartozó tanulók együttműködése révén megvalósuló öngazgatási rendszerben történjen az adott iskolának megfelelő saját szervezeti formák szabad kialakítása;

– a mindkét nemhez tartozó tanárok pedagógiai szabadsága saját oktatási munkájuk kialakításában: ha ugyanis a cél mással össze nem téveszthető egyéniségek kibontakoztatása, úgy ez csak a tanári egyéniséggel való kölcsönhatás eredményeképpen, nem pedig kizárólag tantervek és irányelvek alkalmazása révén valósulhat meg.

Ezek a szabadságok azonban nem érvényesülhetnek korlátlanul. A mindkét nemhez tartozó tanulókat meg kell óvni a nem kielégítő és/vagy doktriner oktatástól. Ezt a problémát eddig minimum-sztereerek alkalmazásával és/vagy általános érvényű tantervek előírásával oldották meg az oktatási törvények. A gyakorlatban ezek a megoldások gyakran aránytalanul korlátozzák a kibontakozáshoz fűződő jogokat és az iskolák sokféleségének ebből eredeztethető elvét.

Az Európai Fórum ezért a következőket javasolja:

Az oktatás céljait, tartalmát és módszereit az oktatási törvényekben kizárólag az emberi jogok és alapvető szabadságjogok (alkotmány) betartásához célszerű kapcsolni. Ebből adódóan az iskolafelügyeletet a visszaélési tényállásokra kellene korlátozni, előírva egyben az iskolákat fenntartók számára a képzés céljaira, tartalmára és módszereire vonatkozó nyilvánossággrahozatali kötelezettséget.

Ugyanez vonatkozik a tanárválasztásra is: követelményeik nyilvánossággrahozatala mellett és az iskolafelügyelet visszaélés-ellenőrző funkciójával összekapcsolva biztosítani kell az iskolák számára a nekik megfelelőnek látszó tanárok szabad megválasztásának jogát.

Az oktatási rendszer szabadsága és sokszínűsége megköveteli a tanárképzés megfelelő sokszínűségét is, különös tekintettel a speciális pedagógiai karakterű iskolákra.

Az Európai Fórum ezért a következőket ajánlja:
Az oktatási törvényben biztosítani kell a különféle pedagógiai irányzatokat követő tanárképző intézmények működtetésének jogát, beleértve a tanári jogositvány megadásának jogát is.

Az iskolafelügyeleti funkciókat ma általában állami hatóságok gyakorolják. Minthogy az állam többnyire egyben az iskolák legnagyobb működtetője is, érdekonfliktusok keletkeznek. Az államtól független iskolafelügyeletre van tehát szükség egy olyan iskolarendszerben, amely az iskolák független, önkormányzati és állami működtetői számára egyenlő elbánást és esélyegyenlőséget kíván biztosítani.

Az Európai Fórum ezért a következőket javasolja:
Az oktatási törvényeknek biztosítaniuk kell a (nem szükségképpen állami) iskolafelügyeletnek az állami iskolák igazgatásától való különválasztást.

2. A hozzáféréshez és a kibontakozáshoz fűződő általános jogok anyagi biztosítása
A hozzáférés jogának (létesítési garancia) és a kibontakoztatás jogának (sokféleség) méltányos megvalósítása nem biztosítható, ha az oktatási törvényalkotás nem garantál pénzügyi esélyegyenlőséget a független iskolák, különösen pedig a speciális pedagógiai irányzatokat követő iskolák számára is.

Az Európa Parlament 1984. III. 14. döntésének 9. pontjában ezzel kapcsolatban a következők állnak: „A nevelés szabadságához fűződő jog lényegéből fakadóan szükségszerűen adódik a tagállamok azon kötelezettsége, hogy e jog tényleges gyakorlását pénzügyileg is lehetővé tegyék, s hogy az iskoláknak a kötelezettségeik teljesítéséhez és feladataik ellátásához szükséges költségvetési támogatásokat a szervezők, szülők, tanulók vagy a személyzet mindenmú diszkriminációja nélkül, ugyanolyan feltételekkel nyújtsák, amilyeneket a megfelelő nyilvános oktatási intézmények is élveznek; ennek nem mond ellent az sem, hogy a független alapítású iskoláktól, mintegy felelősségük és függetlenségük kifejezésre juttatása képpen bizonyos önrész is megkövetelhető.”

Ennyiben tehát nem megengedhető a közpénzekből történő támogatások nyújtásának bizonyos tartalmi követelményekkel való összekapcsolása. Ez a minden iskolára érvényes, kibontakozáshoz fűződő jogokból következik.

Amennyiben az iskolák működtetőitől önrészt is megkövetelnek, úgy ennek mértékét úgy szükséges megszabni, hogy az ne okozhassa a tanulóknak a szülők jövedelmi viszonyai szerinti elkülönülését. Az érintett szülők által létesített iskolák esetében az önrészre is támogatást célszerű nyújtani pl. „oktatási értékjegyrendszer” formájában.

Az Európai Fórum ezért a következőket javasolja:
Az iskoláknak működtetésük jellegétől függetlenül egyenrangú finanszírozást kell biztosítani. A közpénzekből nyújtandó támogatásokat az állami iskolarendszer teljes költségeinek – a bér –, dologi, beruházási és igazgatási költségeket is beleértve – számbavétele után ezekhez mérten kell megállapítani, s kikötésektől mentesen, általános érvénnyel kell biztosítani az iskolák, illetve „oktatási értékjegy” formájában az egyes ember számára.

A támogatás legkedvezőbb módjaként az intézményi alapellátás és a szülőknek adott oktatási értékjegy kombinációja kínálkozik. A két támogatási rendszer kombinációja alkalmas arra, hogy az iskolákat megóvja egyfelől az államtól, másfelől pedig az egyéni szülői érdekektől való túlzott függéstől.

A dokumentumokat összeállította és részben írta Vekerdy Tamás, a Fórum szövívoje

A Kós Károly Egyesülés 1993-ban is pályázatot hirdet vándoriskolai felvételre.

A pályázatra beadandó a pályázó eddigi tevékenységét bemutató dokumentáció és egy erre az alkalomra tervezett tetszőleges funkciójú építmény (max. 1500 légrétekméter), eszmei terv.

Beadási határidő 1993. szeptember 1. 12 óra, személyes ismertetés a kuratórium előtt: 1993. szeptember 4. 10 óra.

A kuratórium nevében Salamin Ferenc (AXIS Építésziroda Kft, 1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6. Tel.: 115-8055, Fax: 201-7091

